

**ALISHER NAVOIY VA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODIDA
RUBOIY JANRI****Gulzodaxon Abduolimova***Farg'ona davlat universiteti**Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi*

Annotasiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida alohida o'rin egallagan ruboiy janri haqida so'z yuritildi hamda ayrim ruboiylari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, ruboiy, ruboiy janri, lirika, ishq mavzusi, ruhiy kechinma, tasavvufiy ma'no, mumtoz adabiyot, badiiy tafakkur.

Annotation: This article discusses the rubai genre, which holds a significant place in the works of Alisher Navoi and Zahiriddin Muhammad Babur, and provides an analysis of selected rubais.

Keywords: Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, rubai, rubai genre, lyric poetry, theme of love, emotional experience, Sufi meaning, classical literature, artistic thinking.

Аннотация: В данной статье рассматривается жанр рубаи, занимающий особое место в творчестве Алишера Навои и Захириддина Мухаммада Бабура, а также приводится анализ отдельных рубаи.

Ключевые слова: Алишер Навои, Захириддин Мухаммад Бабур, рубаи, жанр рубаи, лирика, тема любви, духовные переживания, суфийский смысл, классическая литература, художественное мышление.

O'zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotida ruboiy janri alohida badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi. Qisqa shaklda teran ma'noni mujassam etishi, falsafiy mushohada va lirizmni uyg'unlashtirishi ruboiyga Sharq she'riyatida o'ziga xos mavqe bag'ishlagan. Ruboiy aslida arabcha "to'rtlik" ma'nosini anglatib, aaaa yoki aaba tarzida qofiyalanishi tizimiga ega. Bu janrni yuksak badiiy darajaga ko'targan ijodkorlar orasida Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur nomlari alohida tilga olinadi. Navoiy ruboiylarida tasavvufiy-ma'naviy mazmun, insonning ruhiy kamoloti, muhabbat va ma'rifat g'oyalari yetakchi bo'lsa, Bobur ruboiylarida hayot haqiqatlari, realistik kuzatuvlar, insoniy kechinmalar va shaxsiy iztiroblar bosh mavzu sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, Alisher Navoiyning ruboiylari nafaqat badiiy go'zalligi, balki falsafiy-teran mazmuni bilan ham ajralib turadi. Ularning aksarida shoirning ilohiy ishqqa munosabati, ruhiy poklanish, banda-Xudo aloqasi va tasavvufiy komillik masalalari asosiy o'rinni egallaydi. Masalan, Navoiyning:

“Yo rabki, inoyatingni yor ayla manga,
Yo‘qluqqa hidoyatingni bor ayla manga,
Har kahfi kifoyatingni dor ayla manga,
Har durri inoyating nisor ayla manga.”

kabi ruboiyisida shoirning aynan mana shu ruhiy izlanishlari yaqqol ko‘zga tashlanadi. Ruboiy mazmuni Allohning lufu marhamatiga intilish, ilohiy nurga yetishish va ruhning yuksalishiga bo‘lgan samimiy talabni ifodalaydi. “Yo‘qlik” tasavvufdagi nafsdan voz kechish, “bor ayla” — Haqiqatga eltuvchi nur, “kahf” — ilohiy pano, “durri inoyat” esa Haqning eng oliy ma‘rifati ramzi sifatida talqin qilinadi. Demak, Navoiyning ruboiylarida inson qalbining ma‘naviy sayohati, poklanish va Alloh muhabbatiga yetishish yo‘li badiiy tarzda gavdalanadi.

Navoiyning ruboiylari orasida ishq falsafasi, ma‘naviy sadoqat va ruhiy poklanish masalalariga bag‘ishlangan asarlar ham alohida o‘rin egallaydi. Shoir ishqni tasavvufiy mazmunda — insonni kamolotga eltuvchi kuch, nafsdan voz kechish va Haqqa yaqinlashish vositasi sifatida tasvirlaydi. Bu jihat uning quyidagi mashhur ruboiysida ham yorqin namoyon bo‘ladi:

“Gar oshiq esang, mehru vafo qilma havas,
Dard istayu daf‘ig‘a davo qilma havas,
Hijronu visol mutlaqo qilma havas,
Dildoringdin g‘ayri rizo qilma havas.”

Mazkur ruboiyning mazmuni ilohiy ishqning talablari va tasavvufiy muhabbatning mohiyatini yoritadi. Navoiyga ko‘ra, haqiqiy oshiq odatiy ma‘nodagi mehr, vafo, visol yoki davo istagiga berilmaydi. Chunki bu istaklar ko‘pincha dunyoviy maqsadlar bilan bog‘liq bo‘lib, oshiqning ruhiy yetilishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shoirning “dard istayu Sagdiana davo qilma havas” deyishi — dardning o‘zi oshiqqa ma‘naviy yuksalish manbai ekanini anglatadi. Hijron ham, visol ham oshiq uchun barobar: ularni istashning o‘zi nafsiyatning aralashuvi. Asl maqsad — dildorning rizosiga yetishish, ya‘ni Allohning roziligiga erishishdir. Navoiy uchun ishqning eng oliy darajasi ham aynan shu ma‘naviy taslimiyat va ilohiy rozilikka intilishdir.

Bobur ruboiylari esa Navoiyning tasavvufiy ruhidan farqli ravishda ko‘proq hayotiy kechinmalar, insoniy iztirob va oshkora hissiyotlarga tayanadi. Uning ruboiylarida real inson qalbining dardi, oshiqning qiynalishi, ayriliqning og‘riqlari va muhabbatning iztiroblari tabiiy, samimiy va sodda tarzda ifodalanadi. Shoirning quyidagi ruboiysi buning yorqin namunasi:

“Ey yor, sening vaslingga yetmak mushkil,
Farxunda hadisingni eshitmak mushkil.
Ishqingni dog‘i bartaraf etmak mushkil,
Boshni olibon bir sari ketmak mushkil.”

Bobur ushbu ruboiyda oshiqning ma'shuqa visoliga yetishishdagi iztiroblarini real, samimiy va hayotiy ohangda tasvirlaydi. "Vaslingga yetmak mushkil" deya boshlanish oshiq yo'lidagi to'siqlarni ko'rsatsa, "farxunda hadisni eshitmak mushkil" iborasi ma'shuqaning mehridan uzoqligini anglatadi. Uchinchi misradagi "ishqingni dog'i bartaraf etmak mushkil" — muhabbatning qalbgga singib ketgan, o'chmas iztirob ekanini bildiradi. So'nggi misrada esa oshiqning na unutishga, na ketishga qodirligi ta'kidlanadi. Bu ruboiy Bobur lirikasining o'ziga xosligini — hayotiy kechinma, achchiq dard va chin muhabbatni ifodalaydi.

Navoiy va Bobur ruboiylari tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikki ijodkor ruboiy janrining imkoniyatlarini o'ziga xos tarzda rivojlantirgan. Biroq ularning mazmuniy yo'nalishi va poetik qarashlarida sezilarli farqlar mavjud. Navoiy ruboiylarida tasavvufiy ruh, ilohiy ishq, ruhiy poklanish va ma'naviy komillikka intilish yetakchi o'rin tutadi. Shoir uchun ruboiy — bandaning Haqqa bo'lgan muhabbat, tavozu'i va ilohiy rizoga eltuvchi ruhiy yo'lining badiiy ifodasidir. Bobur esa ruboiyda insonning real hayotdagi dardi, sevgi iztiroblari, ayriliq va sog'inchni sodda, samimiy ohangda tasvirlaydi. Uning lirik qahramoni tasavvufiy ma'noda oshiq emas, balki haqiqiy hayot ichida yashaydigan, quvonch va alamni birday his etadigan inson sifatida gavdalanadi. Bu hol Bobur ruboiylarining hayotiy realistik ohangini shakllantiradi. Muxtasar qilib aytganda, Navoiy va Bobur ruboiylari turli badiiy yo'nalishlarda yaratilgan bo'lsa-da, ularni birlashtirib turuvchi jihat — inson qalbining eng nozik holatlarini teran his etish va badiiy ifoda qilish mahoratidir. Navoiy ruboiylarida ruhning yuksalishi, ma'naviy izlanish va ichki poklikka intilish kuzatilgan bo'lsa, Bobur asarlarida hayotning bevosita ta'siri, insoniy dard va muhabbatning tabiiy jarayoni aks etadi. Bu ikki talqin ruboiy janrining mazmun doirasini kengaytirib, uni fikr va tuyg'uni jamlay oladigan serqirra poetik shakl sifatida yanada boyitadi. Shu tariqa, Navoiy va Bobur ijodidagi ruboiylar o'zbek adabiy tafakkurining rang-barangligini va ma'naviy-estetik merosining teranligini yaqqol namoyon qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Navoiy, A. Mukammal asarlar to'plami. — Toshkent: Fan, turli yillar.
2. Bobur, Z.M. Boburnoma. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2014.
3. Bobur, Z.M. Devon. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
4. Shamsiyev, P. Alisher Navoiy hayoti va ijodi. — Toshkent: Fan, 1991.
5. Abdug'afurov, A. Mumtoz adabiyotdan saboqlar. — Toshkent: O'zbekiston, 2008.
6. Jo'rayev, N., Qo'shjonov, M. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005.
7. Polvonov, A. Bobur ijodining poetik xususiyatlari. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
8. Karimov, N. Navoiy poetikasi asoslari. — Toshkent: Fan, 1989.
9. Muminov, M. Sharq she'riyati janrlari va an'analari. — Toshkent: Fan, 2003.
10. Xurramov, E. Ruboiy janrining taraqqiyoti va badiiy talqini. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2016.